

Chapter: 4

Q.1 दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय लिहा.(PS)

2

- 1 कायद्याची निर्मिती ..... करते.
अ. कायदेमंडळ ब. मंत्रिमंडळ क. न्यायमंडळ ड. कार्यकारी मंडळ

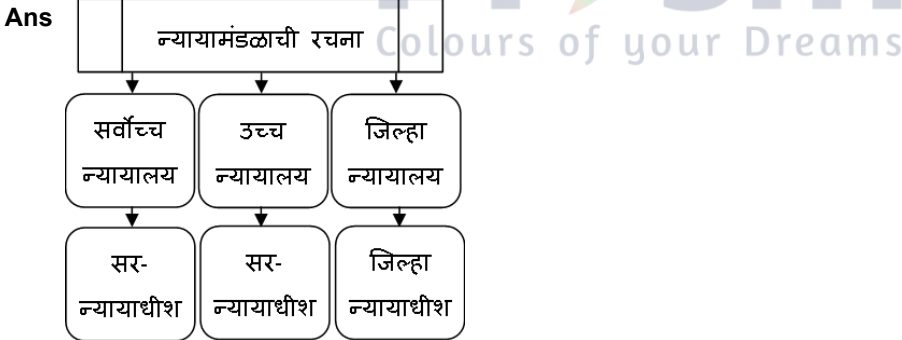
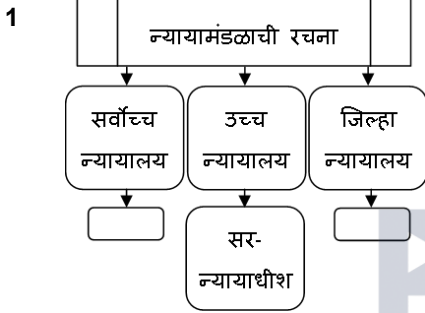
Ans कायद्याची निर्मिती **कायदेमंडळ** करते.

- 2 सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांची नेमणूक ..... करतात.
अ. प्रधानमंत्री ब. राष्ट्रपती क. गृहमंत्री ड. सरन्यायाधीश

Ans सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांची नेमणूक **राष्ट्रपती** करतात.

Q.2 दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.(PS)

2

Q.3 पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.(PS)

14

- 1 भारतात न्यायमंडळ स्वतंत्र ठेवण्यासाठी कोणत्या तरतुदी आहेत.

Ans i. न्यायाधीशांची नेमणूक राष्ट्रपती करतात. त्यामुळे राजकीय दबाव दूर ठेवता येतो.
ii. न्यायाधीशांना सेवा शाश्वती असते क्षुल्लक कारणांसाठी अथवा राजकीय हेतूने त्यांना पदावरून दूर करता येत नाही
iii. न्यायाधीशांच्या कृती व निर्णयावर व्यक्तीगत टीका करता येत नाही
iv. न्यायालयाच्या अवमान करणे हा सुद्धा एक गुन्हा आहे.
v. न्यायाधीशांचे वेतन, भारताच्या संचित निधीतून दिले जाते, त्यावर संसदेत चर्चा होत नाही.

- 2 समाजात कायद्यांची गरज का असते?

Ans i. कायदे लोकशाही बळकट करतात.
ii. कायदा गरीब, श्रीमंत, प्रगत, अप्रगत, स्त्री-पुरुष सर्वांना समानतेने वागवते.
iii. नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण न्यायमंडळाद्वारे होते.
iv. कायदानुसार तंट्याचे निराकरण होते.
v. न्यायमंडळ न्याय निर्माण करते आणि सुद्धा समाजाची स्थापना करते.

- 3 दिवाणी आणि फौजदारी कायदा

Ans अ. दिवाणी कायदा

1. व्यक्तीच्या हक्कांवर गदा आणणारे तंटे या कायद्याच्या अंतर्गत येतात.
उदा. जमिनीचे संबंधीचे, वाद, भाडे करार, घटस्फोट इत्यादी
2. संबंधित न्यायालयात याचिका दाखल केल्यानंतर न्यायालय त्यावर निर्णय देते.

ब. फौजदारी कायदे

1. गंभीर स्वरूपाचे कायदे फौजदारी कायद्याच्या आधारे सोडविले जातात.
2. या गुन्हांबाबत प्रथम पोलिसांकडे प्रथम माहिती अहवाल दाखल केला जातो.
3. पोलिस त्याचा तपास लावतात आणि नंतर कोर्टात खटला दाखल होतो.
4. गुन्हा सिद्ध झाल्यास शिक्षेचे स्वरूपही गंभीर असते.

4 न्यायालयीन पुनर्विलोकन.

- Ans**
- i. सर्वोच्च न्यायालय असणारी आणखी एक महत्वाची जबाबदारी म्हणजे संविधानाचे संरक्षण करणे होय.
  - ii. या कायद्याचा भंग होईल अथवा त्याविरोधी असेल असे कायदे संसदेला करता येत नाहीत.
  - iii. कार्यकारी मंडळाचेही प्रत्येक धोरण आणि कृती संविधानाशी सुसंगत असावी लागते.
संसदेचा एखादा कायदा किंवा कार्यकारी मंडळाची एखादी कृती संविधानातील तरतुदींचा भंग करणारी असल्यास तो कायदा
  - iv. आणि ती कृती न्यायालय बेकायदेशीर ठरवते व रद्द करते.
  - v. न्यायालयाच्या या अधिकाराला न्यायालयीन पुनर्विलोकनाचा अधिकार असे म्हणतात.

5 न्यायालयाची सक्रियता

- Ans**
- i. न्यायालयाकडे तंटे गेल्यास न्यायालय ते सोडवते हि न्यायालयाची पारंपरिक प्रतिमा आहे.
  - ii. गेल्या काही दशकापासून न्यायालयाच्या या प्रतिमेत बदल झाला असून न्यायालय सक्रिय झाले आहे.
  - iii. याचा अर्थ न्यायालय आता संविधानातील न्याय, समतेची उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी पुढाकार घेत आहे.
समाजातील दुर्बल घटक, महिला. आदिवासी, कामगार, शेतकरी, बालके यांना कायद्याचे संरक्षण देण्याचा प्रयत्न न्यायालयाने केला
  - iv. आहे.
  - v. त्यासाठी जनहितार्थ याचिका महत्वाच्या ठरल्या आहेत.

6 सर्वोच्च न्यायालयाची कार्ये स्पष्ट करा.

- Ans**
- i. संघराज्याचे न्यायालय या भूमिकेतून केंद्रशासन व घटकराज्ये, घटकराज्ये व घटकराज्ये, केंद्रशासन व घटकराज्ये आणि
  - ii. घटकराज्ये यांच्यातील तंटे सोडवणे.
  - iii. नागरिकांना मूलभूत हक्कांचे रक्षण करणे, त्यासाठी आदेश देणे
  - iv. कनिष्ठ न्यायालयांनी दिलेल्या निर्णयांचा पुनर्विचार करणे, आपल्याही निर्णयांचा पुनर्विचार करणे
  - v. सार्वजनिक दृष्ट्या महत्वाच्या प्रश्नांवरील कायदे शीर बाजू समजून घेण्यासाठी राष्ट्रपतींनी सल्ला विचारल्यास तो देणे.

7 जनहितार्थ याचिका

- Ans**
- i. जनहितार्थ याचिका म्हणजे सार्वजनिक प्रश्न सोडण्यासाठी प्रयत्नशील असलेले नागरिक, सामाजिक, संघटना किंवा बिगर शासकीय
  - ii. संघटना यांनी संपूर्ण जनतेच्या वतीने न्यायालयात दाखल झालेली याचिका
  - iii. न्यायालय त्यावर विचार करून निर्णय देते